

Tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng lối sống mới - nội dung và giá trị

ThS. TẠ VĂN SANG

Trường Đại học An Giang, Đại học quốc gia Hồ Chí Minh; Email:tvansang@agu.edu.vn

Tóm tắt: Xây dựng lối sống mới là tư tưởng quan trọng trong di sản Hồ Chí Minh mà người đã để lại cho Đảng và dân tộc ta. Tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng lối sống mới rất phong phú và sâu sắc thể hiện ở mục đích xây dựng lối sống mới; chủ thể và khách thể xây dựng lối sống mới; nội dung xây dựng lối sống mới và biện pháp xây dựng lối sống mới. Trong nghiên cứu này, tác giả tập trung làm rõ một số vấn đề cốt lõi trong nội dung tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng lối sống mới. Trên cơ sở đó, rút ra giá trị của tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng lối sống mới trong giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: Hồ Chí Minh; lối sống; xây dựng lối sống mới.

1. Nội dung tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng lối sống mới

Xây dựng lối sống mới (XDLSM) trong tư tưởng Hồ Chí Minh trước hết là xây dựng *lối sống có lý tưởng, có đạo đức*. Lý tưởng sống đó chính là tất cả vì độc lập cho Tổ quốc và hạnh phúc cho nhân dân. Với Hồ Chí Minh, không có hạnh phúc nào bằng hạnh phúc được chiến đấu và hi sinh cho Tổ quốc và nhân dân. Do vậy, từ rất sớm, Người khẳng định: [Tự do cho đồng bào tôi, độc lập cho Tổ quốc tôi, đấy là tất cả những điều tôi muốn, đấy là tất cả những điều tôi hiểu⁽¹⁾]; [Làm sao cho nước ta được hoàn toàn độc lập, dân ta được hoàn toàn tự do, đồng bào ai cũng có cơm ăn áo mặc, ai cũng được học hành⁽²⁾]. Đến phút cuối đời, Hồ Chí Minh vẫn tiếc rằng: [Không được phục vụ lâu hơn nữa, nhiều hơn nữa⁽³⁾]. Điều này đã khẳng định vấn đề có tính nguyên tắc trong tư tưởng Hồ Chí Minh khi Người khẳng định rằng: [Người cộng sản chúng ta không được phút nào quên lý tưởng cao cả của mình là: Suốt đời làm cách mạng phấn đấu cho Tổ quốc hoàn toàn độc lập, làm cho chủ nghĩa xã hội và chủ nghĩa cộng sản thắng lợi hoàn toàn trên Tổ quốc ta và trên thế giới⁽⁴⁾]. Quan điểm ấy đã thể hiện một lối sống cao cả, vì độc lập, vì con người, vì sự tiến bộ của thế giới. Bên cạnh đó, Hồ Chí Minh còn chỉ rõ, có lý tưởng cách mạng thôi chưa đủ mà phải có [chí khí] cách mạng để có thể vượt qua thử thách và đi đến thành công trên con đường mà nhân dân đã chọn.

Lối sống mới có quan hệ chặt chẽ với đạo đức mới, nếp sống mới tạo thành văn hóa đời sống trong tư tưởng Hồ Chí Minh, trong đó đạo đức mới làm nền tảng cho việc xây dựng lối sống, nếp sống mới. Hồ Chí Minh xem đạo đức như gốc của cây, ngọn nguồn của sông suối và cũng chính là gốc của người cách mạng. Có đạo đức con

người sẽ có được dũng khí và sức mạnh để gánh nặng và đi xa hơn trên con đường phục vụ Tổ quốc và phụng sự nhân dân và nhờ có đạo đức mà con người vượt qua những cám dỗ về vật chất tầm thường để trở thành nhân cách cao thượng. Đạo đức mới trong tư tưởng Hồ Chí Minh bao gồm một hệ thống các phẩm chất như: Trung với nước và hiếu với dân; cần, kiệm, liêm, chính, chí công vô tư; yêu thương con người; có tinh thần quốc tế thủy chung trong sáng. Để xây dựng đạo đức mới, Hồ Chí Minh đã đề ra các nguyên tắc xây dựng đạo đức: Nói đi đôi với làm; [xây] đi đôi với [chống] tu dưỡng và rèn luyện đạo đức suốt đời. Đây là những phẩm chất và nguyên tắc đạo đức mang tính phổ quát đối với mọi người và cũng là nền tảng để xây dựng lối sống và nếp sống mới.

Trong XDLSM, Hồ Chí Minh rất coi trọng việc xây dựng lối sống *cần, kiệm, liêm, chính*. Theo Người, thực hành đời sống mới là thực hành Cần, Kiệm, Liêm, Chính⁽⁵⁾. Cần, kiệm, liêm, chính là thước đo sự giàu có về vật chất, vững mạnh về tinh thần, văn minh tiến bộ của dân tộc, là nền tảng của đời sống mới, của thi đua yêu nước, là cái cần để làm việc, làm người, làm cán bộ, để phụng sự Tổ quốc. Do vậy, toàn thể cán bộ, đảng viên và nhân dân phải bền bỉ rèn luyện và thực hành cần, kiệm, liêm, chính hàng ngày để nó trở thành nếp sống trong sinh hoạt và công tác.

XDLSM theo tư tưởng Hồ Chí Minh không có gì cao xa, khó khăn mà nó bắt đầu từ những điều cơ bản nhất là ăn, mặc, ở, đi lại, làm việc. Hồ Chí Minh cho rằng: [Sửa đổi được những điều đó, thì mọi người đều được hưởng hạnh phúc⁽⁶⁾]. Văn hóa ăn, mặc, ở không phụ thuộc vào những thứ dùng để ăn, mặc, ở mà nó phụ thuộc vào cách thực hành ăn, mặc, ở có văn minh, lịch sự hay không.

Hồ Chí Minh yêu cầu, về cách ăn uống phải vệ sinh, đạm bạc, tiết kiệm, không nên lãng phí, chèn chèn lu bù vừa mất thì giờ, tiền bạc mà còn ảnh hưởng đến sức khoẻ. Về cách mặc phải gọn gàng, sạch sẽ, giản dị, phù hợp với đối tượng, hoàn cảnh. Về chỗ ở, Người yêu cầu phải sạch sẽ, ngăn nắp, hợp vệ sinh, gần gũi với thiên nhiên trước là có nơi ở và làm việc thoải mái, hiệu quả sau là chống dịch bệnh. Về cách làm việc, phải đúng giờ, phải luôn đổi mới, không cố chấp, bảo thủ, không chấp nhận tư duy □lối mòn□, □kinh nghiệm chủ nghĩa□ mà phải luôn cải tiến để ngày càng tốt hơn. Theo Hồ Chí Minh, khi làm việc thì □phải siêng năng, có ngăn nắp, có tinh thần phụ trách, đã làm việc gì, thì làm cho kì được, làm đến nơi đến chốn. Chớ làm dối□⁽⁷⁾. Đặc biệt, với cán bộ thì phải có tinh thần mạnh dạn, dám nghĩ dám làm; làm việc phải có chương trình, kế hoạch và quyết tâm thực hiện. Những điều này, tuy đơn giản nhưng đến nay vẫn còn nhiều người chưa làm tốt cần được giáo dục và rèn luyện để có được lối sống trong sinh hoạt và làm việc tốt hơn.

Theo Hồ Chí Minh, đề XDLSM rất cần sự tự giác của mỗi người, mỗi nhà và toàn xã hội. Theo Người, việc này chỉ đạt được hiệu quả khi nó tạo thành phong trào quần chúng rộng rãi, lan toả trong toàn xã hội. Đây là công việc không hề dễ dàng, cần phải thường xuyên, liên tục mới có thể làm cho cán bộ, đảng viên và nhân dân tự giác từ bỏ lối sống không phù hợp. Việc loại bỏ cái cũ ở đây không phải là sự đoạn tuyệt với quá khứ mà là sự phủ định biện chứng giữa cái mới và cái cũ. Người viết: □Cái gì cũ mà xấu, thì phải bỏ... Cái gì cũ mà không xấu, nhưng phiền phức thì phải sửa đổi lại cho hợp lý... Cái gì cũ mà tốt, thì phải phát triển thêm... Cái gì mới mà hay, thì ta phải làm□⁽⁸⁾. Cùng với đó, Hồ Chí Minh yêu cầu: □Phải triệt để tẩy trừ mọi di tích thuộc địa và ảnh hưởng nô dịch của văn hóa đế quốc. Đồng thời, phát triển những truyền thống tốt đẹp của văn hóa dân tộc và hấp thụ những cái mới của văn hóa tiến bộ thế giới, để xây dựng một nền văn hóa Việt Nam có tính chất dân tộc, khoa học và đại chúng□⁽⁹⁾. Đây chính là sự kết hợp hài hoà lối sống truyền thống của dân tộc với lối sống khoa học, tiến bộ để bắt kịp sự phát triển của thời đại và đưa dân tộc Việt Nam không chỉ trở nên □thông thái□ mà còn văn minh, lịch sự.

Trong tư tưởng Hồ Chí Minh, XDLSM trong lao động là nội dung rất được chú ý. Theo Hồ Chí Minh, □Lao động là nghĩa vụ thiêng liêng, là nguồn sống, nguồn hạnh phúc của chúng ta. Trong xã hội ta, không có nghề nào thấp kém, chỉ những kẻ lười biếng, ỷ lại mới đáng xấu hổ□⁽¹⁰⁾. Do đó, mỗi người và toàn xã hội phải tìm

cách để tẩy trừ tư tưởng xem khinh lao động và bệnh lười biếng. Theo Hồ Chí Minh, lối sống mới trong lao động không chỉ là cần cù, siêng năng, chịu khó, làm việc có kế hoạch, chú trọng tính thiết thực, hiệu quả, tôn trọng kỉ luật lao động mà còn là biết quý trọng thành quả lao động, bảo vệ của công, chi tiêu hợp lí, không hoang phí, xa xỉ, hăng hái thi đua sản xuất và thực hành tiết kiệm. Lối sống yêu lao động chính là một trong những nét đẹp của lối sống mới, là biểu hiện sinh động của □Trung với nước, hiếu với dân□. Cùng với lối sống tích cực, chủ động trong lao động, Hồ Chí Minh chủ trương xây dựng một xã hội học tập để mọi người nâng cao trình độ và hướng đến lối sống văn minh vì một lối sống văn minh sẽ không thể có được hay phát triển được nếu trình độ dân trí thấp. Để nâng cao dân trí, Hồ Chí Minh yêu cầu phải nâng cao chất lượng giáo dục văn hóa, khoa học, kĩ thuật và lý luận cho nhân dân, đồng thời, yêu cầu mọi người phải có tinh thần □học không biết chán□ với mục đích, phương pháp đúng đắn.

Về XDLSM trong ứng xử, Hồ Chí Minh xem cách ứng xử là thước đo tri thức và văn hoá của con người vì vấn đề ứng xử theo Hồ Chí Minh □xưa nay không phải dễ□ mà nó luôn đòi hỏi tính đúng đắn, khéo léo và tinh tế. Trong ứng xử với mình, từ rất sớm, Hồ Chí Minh nêu ra tư cách của người cách mệnh trong tác phẩm Đường cách mệnh (1927), thể hiện qua 3 mối quan hệ với tự mình, với người, với việc. Riêng với tự mình có chiếm 14 trong tổng số 23 phẩm chất, cụ thể: □Cần kiệm; hòa mà không tư; cả quyết sửa lỗi mình; cẩn thận mà không nhút nhát; hay hỏi; nhẫn nại (chịu khó); hay nghiên cứu, xem xét; vị công vong tư; không hiếu danh, không kiêu ngạo; nói thì phải làm; giữ chủ nghĩa cho vững; hi sinh; ít lòng tham muốn về vật chất; bí mật□⁽¹¹⁾. Trong một số bài nói, bài viết khác Hồ Chí Minh cũng đã khẳng định: □Mình đối với mình: Đừng tự mãn, tự túc; nếu tự mãn, tự túc thì không tiến bộ. Phải tìm học hỏi cầu tiến bộ. Đừng kiêu ngạo, học lấy điều hay của người ta. Phải siêng năng, tiết kiệm□⁽¹²⁾; hay chớ tự kiêu, tự đại; luôn luôn cầu tiến bộ; luôn luôn tự kiểm điểm, tự phê bình, những lời mình đã nói, những việc mình đã làm, để phát triển điều hay của mình, sửa đổi khuyết điểm của mình. Đồng thời phải hoan nghênh người khác phê bình mình⁽¹³⁾. Đây chính là sự định hướng giá trị để bản thân mỗi người không ngừng tự hoàn thiện về nhân cách, lối sống. Trong ứng xử với người khác, Hồ Chí Minh yêu cầu phải luôn chân thành, thân ái, khoan dung, độ lượng. Lòng khoan dung của Hồ Chí Minh bao la rộng lớn đối với mọi con người trên trái đất nhưng cũng rất thiết thực.

Khoan dung Hồ Chí Minh thể hiện rất phong phú đối với nhân dân và cả với những người lầm đường lạc lối nay đã hối cải, tìm mọi cách để họ quay về chính nghĩa; với binh lính bị ép buộc phải chiến đấu chống lại cuộc chiến tranh chính nghĩa của Việt Nam; với nạn nhân của chế độ xã hội cũ; với cán bộ mắc lỗi, phạm sai lầm... Với tinh thần khoan dung, độ lượng ấy, Hồ Chí Minh đã quy tụ và tập hợp tất cả các giai tầng trong xã hội dưới ngọn cờ đại nghĩa đấu tranh cho nền độc lập của dân tộc và hạnh phúc của nhân dân. Hồ Chí Minh cho rằng, chỉ sợ lòng mình không rộng chứ đừng sợ người khác không theo mình. Trong ứng xử với mọi người, Hồ Chí Minh căn dặn: □Đối với tất cả mọi người trong các tầng lớp dân chúng, ta phải có một thái độ mềm dẻo khôn khéo, biết nhân nhượng, biết trọng nhân cách người ta^[14]. Đây chính là một nét mới của lối sống, thể hiện sự tôn trọng sự khác biệt, sống nhân ái, đoàn kết, đồng thuận, khiêm tốn, giản dị, có lí có tình□ Trong ứng xử với công việc, Hồ Chí Minh yêu cầu phải luôn đặt việc công lên trên việc tư; tận tâm, tận lực với công việc; trung thực, trách nhiệm với công việc và phải lấy hiệu quả công việc làm thước đo năng lực và đạo đức cách mạng của mỗi người.

Còn trong ứng xử với môi trường tự nhiên, Hồ Chí Minh yêu cầu phải quan tâm xây dựng cho nhân dân lối sống yêu thiên nhiên, hòa hợp với thiên nhiên, bảo vệ thiên nhiên, ngược lại việc hủy hoại thiên nhiên đồng nghĩa với việc hủy hoại môi trường sống của chính mình. Điều đó cho chúng ta hiểu rằng, vì sao Hồ Chí Minh luôn gắn kết □trồng cây□với □trồng người□ Hồ Chí Minh phát động tết trồng cây và kêu gọi mọi người tích cực trồng cây để cảnh sắc thiên nhiên của quê hương ngày càng thêm tươi đẹp. Trước khi về cõi vĩnh hằng, Người vẫn không quên căn dặn: □Nên có kế hoạch trồng cây trên đồi. Ai đến thăm thì trồng một cây làm kỉ niệm. Trồng cây nào phải tốt cây ấy. Lâu ngày, cây nhiều thành rừng sẽ tốt cho phong cảnh và lợi cho nông nghiệp^[15]. Như vậy, với quan điểm trồng cây để đất nước càng ngày càng xuân đã trở thành tiêu chí quan trọng trong việc XDLSM và cũng là triết lý phát triển bền vững của Việt Nam và nhân loại tiến bộ.

Cùng với việc đề ra nội dung XDLSM, Hồ Chí Minh còn xây dựng một hệ các giải pháp để XDLSM đó là: tăng cường tuyên truyền, vận động XDLSM; phát huy vai trò của giáo dục và đào tạo; phát động các phong trào thi đua, yêu nước để XDLSM; thực hiện có hiệu quả việc nêu gương □người tốt, việc tốt□để giáo dục lẫn nhau; xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh; phát huy sức mạnh của cả hệ thống chính trị trong XDLSM.

2. Giá trị tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng lối sống mới

Tư tưởng Hồ Chí Minh về XDLSM là sự tiếp nối, phát triển lối sống tốt đẹp của dân tộc và được lên tầm cao mới; khắc phục được những hạn chế về lối sống của người Việt Nam trước sự tác động của những tàn dư trong xã hội cũ và trở thành nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam để Đảng hoạch định đường lối xây dựng lối sống văn hoá ở Việt Nam hiện nay. Do vậy, việc nghiên cứu, học tập tư tưởng Hồ Chí Minh về XDLSM sẽ giúp cho mỗi người và cộng đồng có thêm niềm tin vào công cuộc xây dựng đạo đức, lối sống và truyền bá, nhân rộng lối sống đẹp theo tư tưởng Hồ Chí Minh trong toàn xã hội.

Việc XDLSM theo tư tưởng Hồ Chí Minh đã góp phần tạo ra động lực cho sự nghiệp giải phóng dân tộc và xây dựng chủ nghĩa xã hội. Bởi thực tiễn cho thấy, việc thực hiện những chỉ dẫn của Hồ Chí Minh về XDLSM đã khơi dậy tính tích cực, tự giác của nhân dân trong lao động, học tập và chiến đấu, tôi luyện cho cán bộ, đảng viên một bản lĩnh cách mạng kiên cường để có thể vượt qua khó khăn, nguy hiểm và chiến thắng. Vì vậy, khi nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh về đạo đức, lối sống nhiều tác giả đã đi đến thống nhất: □Đạo đức, lối sống Hồ Chí Minh đã trở thành nguồn động lực to lớn, một sức mạnh vật chất phi thường, biến một dân tộc tưởng chừng như đã cam chịu trong đêm trường nô lệ, nay bùng lên ngọn lửa cách mạng, kiên cường và bất khuất để giành thắng lợi^[16]. Điều này, đã khẳng định việc XDLSM theo tư tưởng Hồ Chí Minh hiệu quả sẽ khơi dậy trong mỗi người dân khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc và định hướng, mở đường cho một lối sống lành mạnh, tích cực, văn minh ở hiện tại và tương lai, tạo ra xung lực mạnh mẽ trong xây dựng đất nước giàu đẹp từ nông thôn đến thành thị.

Xây dựng lối sống mới theo tư tưởng Hồ Chí Minh còn góp phần định hướng nhân cách, lối sống con người Việt Nam hiện nay. Trước tác động của quá trình toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế, việc du nhập những cái mới, cái khác lạ với giá trị văn hóa, lối sống truyền thống của dân tộc vào nước ta cũng là một tất yếu. Đây là cơ hội để nhân dân có thể học tập, tiếp biến và bổ khuyết cho nền văn hóa nước nhà. Tuy nhiên, cùng với những yếu tố tích cực thì những tiêu cực, lạc hậu cũng luôn tìm mọi cách để len lỏi vào xã hội, vào lòng mỗi con người và chúng dễ trở thành thứ vi trùng rất độc làm hư hỏng, hủy hoại nhân cách con người. Cũng vì thế, tình trạng suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống trong cán bộ, đảng viên và nhân dân hiện nay đang diễn ra theo chiều hướng

phức tạp. Cùng với đó, sự điên cuồng chống phá của các thế lực thù địch, chúng lợi dụng sự tác động phương tiện thông tin - truyền thông nhất là Internet và mạng xã hội để tuyên truyền các quan điểm trái ngược với lối sống truyền thống tốt đẹp của dân tộc, gieo rắc lối sống ích kỷ, thực dụng, coi trọng quá mức tiền bạc, sống hưởng lạc, bất chấp đạo lý, lôi kéo nhân dân, nhất là thanh niên vào lối sống thờ ơ vô cảm với vận mệnh đất nước, Điều đó sẽ rất nguy hiểm nếu không có sự định hướng kịp thời từ phía các chủ thể để hoàn thiện hệ giá trị văn hóa, con người Việt Nam và tránh sự xung đột về giá trị giữa các thế hệ. Do đó, học tập, nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh về XDLSM sẽ có tác dụng lớn trong việc xây dựng cho con người Việt Nam với nhiều giá trị đẹp, hình thành lối sống yêu lao động, tích cực học tập, lối sống nghĩa tình, yêu quê hương, đất nước, bảo vệ chế độ; lối sống trung thực, trách nhiệm; sinh hoạt, ứng xử văn minh, lịch sự.

Trong bài viết "Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam", Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng khẳng định: "phần đầu xây dựng một xã hội văn minh, lành mạnh vì lợi ích chân chính và phẩm giá con người, với trình độ tri thức, đạo đức, thể lực, lối sống và thẩm mỹ ngày càng cao"⁽¹⁷⁾. Con người ở đây được đề cập như là một khối tổng hòa các yếu tố tri thức, đạo đức, thể lực, lối sống và thẩm mỹ. Nếu thiếu một yếu tố thì việc phát triển con người toàn diện sẽ không thể đảm bảo. Điều này cho thấy, xây dựng lối sống có vai trò hết sức quan trọng trong việc phát triển con người toàn diện. Tuy nhiên, một nghịch lý đang diễn ra là: Xã hội luôn hướng đến văn minh và hiện đại nhưng đạo đức và lối sống lại đang có sự suy thoái. Điều đó đã dẫn đến nguy cơ: "phát triển một thế hệ con người phiến diện, làm nảy sinh sự tha hóa, lối sống tuyệt đối hóa đồng tiền" đã có không ít người tự đánh mất mình, chà đạp, coi thường lợi ích, nhân phẩm của người khác. Từ đó, các quan hệ gia đình, thầy trò, tình bạn, tình yêu băng hoại trong sự tính toán, vụ lợi, chủ nghĩa cá nhân cực đoan, gây một bầu không khí độc hại cho xã hội đặc biệt là cho giới trẻ"⁽¹⁸⁾. Do vậy, vấn đề cấp thiết là phải nâng cao nhận thức và hành động của cán bộ, đảng viên và nhân dân trong việc xây dựng một lối sống tốt đẹp, tích cực, tránh được nguy cơ "giặc nội xâm" mà Hồ Chí Minh đã từng cảnh báo.

Hiện nay, khi sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống trong đảng và trong xã hội chưa thể ngăn chặn và đẩy lùi một cách hiệu quả thì việc học tập tư tưởng, tấm gương Hồ Chí Minh về XDLSM có ý nghĩa rất quan trọng để chúng ta vững vàng hơn, có niềm tin

hơn trong việc xây dựng một nền đạo đức mới, lối sống văn hóa, vậy nên mỗi cán bộ, đảng viên phải xem việc học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách sống Hồ Chí Minh là nhiệm vụ chính trị quan trọng của bản thân, cơ quan, tổ chức vì đây là điều kiện tiên quyết để Đảng và Nhà nước trở nên mạnh mẽ, trong sạch và nhân cách của mỗi cán bộ, đảng viên ngày càng hoàn thiện hơn. Đồng thời, lấy việc học tập và làm theo này để đánh giá, phân loại cán bộ, đảng viên hiện nay. Đây cũng là cách thiết thực để tư tưởng Hồ Chí Minh thấm sâu, lan tỏa trong cán bộ, đảng viên và nhân dân làm cho tư tưởng của Người thực sự trở thành nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam của Đảng và của toàn xã hội.

Với niềm tin sâu sắc vào tính khoa học, nhân văn trong tư tưởng Hồ Chí Minh về XDLSM chắc chắn rằng chúng ta sẽ xây dựng được nguồn nhân lực chất lượng cao với đạo đức, lối sống, nhân cách, trí tuệ, kỹ năng phát triển đầy đủ, đáp ứng tốt nhất cho sự phát triển của đất nước, hoàn thành di nguyện mà Chủ tịch Hồ Chí Minh để lại và góp phần vào thực hiện mục tiêu: "Dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh".

(1) Trần Dân Tiên (2005), *Những mẩu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*, Nxb. Trẻ - Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.52.

(2), (14) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, T.4, tr.187, 52.

(3), (4), (10), (15) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, T.15, tr.615, 114-115, 69, 613.

(5), (6), (7), (8), (12) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, T.5, tr.112, 113, 117, 112-113, 68.

(9) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, T.8, tr.40.

(11) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, T.2, tr.68.

(13) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, T.6, tr.117-118.

(16) Nguyễn Xuân Trung (2018), *Giáo dục đạo đức, lối sống trong gia đình và cộng đồng Việt Nam hiện nay theo tư tưởng Hồ Chí Minh*, Nxb. Lao Động, Hà Nội, tr.165.

(17) Nguyễn Phú Trọng (2021), *Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam*, https://www.tapchiconsan.org.vn/media-story/-/asset_publisher/V8hhp4dK31Gf/content/mot-so-van-de-ly-luan-va-thuc-tien-ve-chu-nghia-xa-hoi-va-con-duong-di-len-chu-nghia-a-xa-hoi-o-viet-nam, truy cập ngày 30 tháng 7 năm 2024.

(18) Lương Gia Ban và Hoàng Trang (2014), *Chủ nghĩa nhân văn Hồ Chí Minh với việc xây dựng nhân cách của sinh viên Việt Nam hiện nay*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.222-223.